

Дејан М. КАРАВЕСОВИЋ¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за англистику

ЕНГЛЕСКЕ ПРОГРЕСИВНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ НАСПРАМ СРПСКИХ ИМПЕРФЕКТИВНИХ ПРЕДИКАТА

У раду се на темељима контрастивне анализе испитује опсег подударности глаголских прогресивних структура у енглеском језику и предикатских конструкција са имперфективним глаголима у српском језику. Будући да у оба језика наведене појаве представљају централне експоненте категорије глаголског аспекта, истраживање има за циљ да се разматрањем аспекатских обележја која се традиционално везују за категорије прогресивности и/или имперфективности додатно осветли њихова синтаксичко-семантичка природа, као и да се представе импликације које резултати истраживања могу имати у настави страних језика и превођењу. Испитивањем општих обележја двеју поменутих глаголских категорија установљено је да се и поред бројних значењских поклапања, категорије прогресивности у енглеском и имперфективности у српском језику не могу у целости поистовећивати.

Кључне речи: енглески језик, српски језик, прогресивност, имперфективност, аспект, глагол, контрастивна лингвистика

1. Уводне напомене

Несумњива сличност између прогресивности и имперфективности, двеју типолошки фреквентних аспекатских категорија, наводи на закључак да се ова два језичка феномена могу довести у блиску везу и у граматичком и у значењском смислу. Ипак, ма колико интуитивне назнаке упућивале на поклапања између ове две категорије, језичка истраживања показују да се оне у извесним погледима разликују. Сходно томе, циљ овог рада јесте утврђивање паралела које ове две аспекатске конструкције остварују, али и утврђивање оних места у два језичких системима где се наведени облици формално и значењски разликују. Додатни мотив за истраживање лежи у томе што се у наставној и у преводилачкој делатности дешава да се енглески прогресивни облици повезују искључиво са српским имперфективним облицима и обратно, што у пракси резултује неадекватним усвајањем употребних образаца или пак недовољно семантички издиференцираним преводним конструкцијама. У складу са тиме, као додатни циљ у овом раду постављен је и допринос добијених резултата у обема поменутих примењенолингвистичким димензијама.

Методолошка поставка рада подразумева испитивање како формалних тако и значењских карактеристика IMPF и PROG.² Анализа укључује

¹ karavesovic@gmail.com

² Ради уштеде простора, у даљем тексту ће називи контрастираних категорија бити навођени у скраћеном облику устаљеним латиничним ознакама PROG (за прогресивност, у овом случају искључиво у енглеском језику), одн. IMPF (за имперфективност, у овом раду везано само за српски језик). Уколико се категорије прогресивности и имперфективности буду наводиле у пуном облику или без назнаке о ком се језику ради, треба их схватити као аспекатске појаве у општем смислу.

структурно-семантички еквивалентне преводне структуре, па је за контрастирање одабран метод који најпре подразумева селекцију илустративних енглеских примера, а затим њихов превод на српски језик најближим могућим кореспондентом.³ Испитивање је усмерено ка разматрању појединачних значењских компоненти, претпостављајући да аспекатски облици у обама језицима представљају семантички композиционе конструкције. Такође је претпостављено да аспекатски маркери имају значења која се могу изоловати независно од укупног значења реализованог предиката, те да се као таква могу искористити за поређење са истоветним или сродним обележјима реализованим у аналогним конструкцијама у другом језику.

За разлику од енглеске категорије граматичког времена (енг. *tense*), које упућује на временску локацију глаголске ситуације, аспекатски облици указују на темпоралну организацију предиката. Другим речима, док глаголско време смешта глаголску ситуацију унутар претеритног (тј. прошлог), одн. непретеритних (тј. садашњег и будућег) домена, глаголски аспект пружа значењски допринос у виду перспективизације темпоралне реализације предикације. Иако је уско значењски повезан са категоријом глаголског времена, аспект ни у једном од два анализирана језика није условљен присуством ове категорије, те се реализује како у финитним, тако и у нефинитним конструкцијама.⁴

Да се ради о веома комплексним појавама сведочи то да се у обама језицима јавља упадљива неусаглашеност у вези са прецизним одређењем PROG и IMPF. Уопште узев, изучаваоци глаголског аспекта по правилу праве разлику између имперфективности и прогресивности, при чему се у типолошкој литератури прогресивност понекад схватакао подврста имперфективности (Комри 1976). У светлу оваквог становишта, илустративно је корпусно истраживање које је спровела Јадранка Гвоздановић (2012), где је на материјалу који сачињава превод једног од романа Милана Кундере са чешког на руски и енглески утврдила да све инстанце PROG одговарају чешким и руским имперфективним глаголима, док у супротном смеру то није случај. Наиме, од укупног броја глагола у чешкој и руској верзији текста, IMPF се јавља у оквирно две трећине свих глагола, док се у преводу на енглески PROG јавља у тек 14% свих глаголских конструкција (Гвоздановић 2012: 788). Из овога произилази да се PROG може по значењским обележјима посматрати као подврста IMPF, али не и обрнуто, те да IMPF употребно покрива шири семантичко-граматички опсег него PROG.

Формално посматрано, PROG и IMPF исказују изразиту склоност ка реализацији по одређеном творбеном обрасцу. Посматрајући из типолошке перспективе опште карактеристике прогресивности и имперфективности, Остен Далје у својој обимној студији *Tense and aspect systems* (1985) утврдио да се код великог броја језика који су били обухваћени његовом студијом, а код којих јесте установљено да се прогресивност јавља, она реализује перифрастично – у чак око 85% случајева (1985: 91). С друге стране, у његовом корпусу имперфективност има изразиту тенденцију да се реализује синтетички, путем везаних морфеме

3 Примери на енглеском су преузимани из COCA (*Corpus of Contemporary American English*) корпуса енглеског језика – интернетскаверзија са слободним приступом (<https://www.english-corpora.org/coca/>). Ради уштеде простора, већина примера је претрпела неопходне модификације, при чему је задржан синтаксички контекст који у довољној мери илуструје појаве које се разматрају.

4 У литератури се често у довољној мери не узима у обзир чињеница да се прогресивност јавља и у нефинитним облицима (уп. Новаков 2005: 33), чиме се у извесној мери ограничава дескриптивни домет спроведених анализа.

(*ibid.* 189). Ови налази наводе на закључак да се прогресивност чешће јавља као обележје читавог предиката, чиме се у већој мери може схватити као опциона појава, док имперфективност има тенденцију ка реализацији на лексичком нивоу, што пак сугерише да је чвршће интегрисана у појединачне језичке системе.

У домену упоредних изучавања енглеског и српског аспекта, IMPF и PROG су били предмет разматрања многих истраживања. Овде се посебно истиче монографија Предрага Новакова (2005), чији значај лежи у томе што су темељно и уверљиво размотрени односи између основних српских и енглеских аспекатских категорија, а притом описана и њихова језичка природа. Новаков је установио да су за реализацију PROG од кључног значаја одсуство семантичког обележја *стайивности*, одн. присуство обележја *трајања*, док је са друге стране за IMPF кључно одсуство обележја *циљ* (Новаков 2005: 117). Истраживања Новаковљеве студије, спроведене махом кроз анализу обележја повезаних са тзв. *стайивним ситуацијама*, отклања потребу да се за потребе овог истраживања детаљније обраде код њега већ испитана обележја, те ће у овом раду, напореда са карактеристикама већ размотреним код Новакова, бити испитане и додатне језичке појаве значајне за анализу IMPF и PROG.

2. Основна обележја енглеског прогресива

Уз аспекатску категорију *перфекта* (енг. *perfect*), *прогресивности* (енг. *progressiveness*) представља један од два граматикализована експонента глаголског аспекта у енглеском језику. Оба се облика реализују перифрастично, путем споја помоћног глагола и флективног облика лексичког глагола. Притом се, како је раније поменуто, аспекатско значење испољава композиционо, али независно од појединачних значења помоћног глагола и флективне компоненте, док резултујући сложени предикат представља својеврсни амалгам значења лексичког глагола и маркера аспекта. Реализација оба енглеска видска типа (тј. перфекатског и прогресивног) у оквиру истог предиката не испољава посебна ограничења која већ нису дефинисана реализацијом сваке од поткатегорија понаособ. Ово указује на то да се ове видске поткатегорије међусобно не искључују, одн. да не стоје у односу бинарне опозиције (пример (1)):

- (1) *Have you **been** crying?* → садашњи перфекатски прогресив (енг. present perfect progressive)

Формално посматрано, енглески прогресив јесте сложени облик који се у активном облику састоји од помоћног глагола BE и тзв. 'садашњег партиципа' лексичког глагола. Иако ове обличке компоненте и изван прогресивне конструкције имају своје посебне употребе, оне у комбинацији чине недељиву целину која искључиво функционише као перифрастични маркер прогресивног аспекта.⁵ С обзиром на то да представља променљиви облик, глагол BE врши службу оператора у прогресивној конструкцији, преузимајући облик детерминисан

5 Помоћни глагол BE у својој граматичкој употреби може вршити и службу везивног елемента унутар копулативне конструкције (нпр. *My friend is/was a tailor*), али може бити и компонента пасивног предиката (нпр. *Joel had **been** arrested two days later.*) 'Садашњи партицип' има примарно адјективалну и адвербијалну функцију, било као модификатор именичке фразе или као реченични кондензатор у редукованим партиципским клаузама. Ваља разјаснити да с обзиром на то да се ради о нефинитном облику, термилошка формулација 'садашњи партицип' не упућује на временску детерминацију, већ се ради о чисто конвенционалном називу. У овом раду се наведени термин користи због практичних разлога, а његова термилошка неадекватност назначена

темпоралном спецификацијом унутар (не)финитног предиката⁶ или позицијом у оквиру сложеног предиката.⁷ PROG као категорија има веома широк употребни потенцијал, имајући у виду да се прилично слободно комбинује и са другим глаголским категоријама, као што су глаголско време, стање, транзитивност, а уз извесна ограничења и начин (уп. *Don't be messing about when the guests arrive*).

Ипак, извесна ограничења постоје. Као прво, у својој основној употреби прогресив је инкомпатибилан са класом стативних глагола (пример (2)). Такође, енглески модални глаголи немају своје PROG облике јер су по својој језичкој природи облички непромењиви. За разлику од основних облика инфинитива и партиципа, PROG се не може наћи ни у позицији допуне фазним глаголима (пример (3)).⁸

(2) Pat **was knowing* the answer.:

Пет је *знала* одговор.⁹

(3) Nobody **started/stopped/continued to be writing*.:

Нико није почео/престео/наставио *писати*.

Педагошке граматике по правилу не наводе појединачне употребе PROG као засебне категорије, већ се значења и употребе најчешће таксативно набрајају за сваки од (личних) PROG глаголских облика понаособ. Међутим, ужа аспектолошка разматрања показују да се ради о категорији која осим специфичних формалних одлика има и своја дистинктивна семантичка својства. Она се за ову прилику могу сумирати на следећи начин:

текуће одвијање, где PROG упућује на предикат који означава глаголски садржај који је у току (енг. *ongoing action*). Такав глаголски садржај у својој реализацији упућује на развојни карактер предиката (енг. *unfolding in time*) у односу на неку референцијалну темпоралну одредницу, нпр. садашњи тренутак (пример (4)).¹⁰

(4) What *are you doing*? I'm *preparing* breakfast.:

Шта *радиш*? Припремам доручак.

је употребом наводника – то је случај и са тзв. 'прошлим партиципом', или српским 'глаголским прилогом садашњим', који такође не подразумевају временско одређење.

6 Под темпоралном спецификацијом подразумевам временско одређење у смислу присуства граматичког обележја + прошлост (нпр. *The sirens were wailing all night long.*) или – прошлост (нпр. *You're talking nonsense.*), или пак непостојање временске детерминације, као што је случај код нефинитних облика, тј. инфинитива (нпр. *They will be going soon.*), односно тзв. 'прошлог' партиципа (нпр. *Most of us have been singing the song quietly*).

7 Дистрибутивна зависност се најпре испољава у конструкцијама у којима се прогресив јавља у комбинацији са перфектом или у комбинацији са модалним глаголом. Наиме, у енглеском перфекатско-прогресивном предикату глагол BE се по правилу јављау форми 'прошлог партиципа', непосредно после помоћног глагола HAVE (нпр. *Billy has/had been telling everybody that you are a quack*), док се у предикату са модалним глаголом јавља у инфинитивном облику, непосредно након модалног глагола (нпр. *Don't call her now, she must be driving*).

8 Сами фазни глаголи као управни могу се јавити у PROG облику (нпр. *His big mouth was continuing to place the woman in harm's way*). У англистичкој литератури се фазни глаголи називају и *асинхронним* глаголима.

9 У свим примерима где се дају илустрације преводних структура, прва реченица представља пример на полазном, енглеском језику (наведен изворним, енглеским алфабетом), док наредна реченица представља њен преводни еквивалент (реализован на српском ћириличном писму). У свим таквим примерима PROG и њему аналогна преводна структура обележени су подвлачењем релевантног дела предиката.

10 Референцијална темпорална одредница представља деиктички центар исказа, који се може посматрати као тренутак у времену или пак као временски период одређеног или неодређеног трајања.

симултаност (енг. *simultaneity*), код којег прогресив упућује на предикат који се темпорално преклапа са референцијалном одредницом, која може бити језички експлицирана, нпр. другим предикатом или адвербијалом (пример (5)) или контекстуално назначена самом говорном ситуацијом (пример (6)):

- (5) I was walking to school when you saw me.:
Пешачио сам до школе када си ме видела.

- (6) What are you doing? :
 Шта радиш? (→ директно изречено саговорнику)

НЕДОВРШЕНОСТ, где се радња обележена прогресивом посматра као незавршена у односу на референцијалну темпоралну одредницу, одн. прогресив не упућује нити на почетни нити на завршни моменат глаголске ситуације (пример (7)):

- (7) Sam was telling me about it.:
 Сем ми је причао (нешто) о томе.

Иако ова значења не укључују све употребе које се у литератури могу пронаћи, већина публикација где се PROG засебно разматра наводе барем три горенаведене употребе. Ипак, има и покушаја да се значења PROG сведу на јединоствено интерпретативно својство. На пример, Владимир Жегарац (1989) у оквиру теоријско-релеванцијског приступа износи поставку да се општа интерпретација PROG може извести као својеврсна актуелизација, одн. конкретна манифестација својства које се предикатом назначава.¹¹ Жегарац наводи да сви предикати подразумевају испољавање неког својства, која могу бити схваћена као опште стање ствари (нпр. *be polite* : *бити љубазан*, *live in Muswell Hill* : *живети у Мусвел Хилу*) или пак конкретизовани у виду појединачног догађаја (*feed the pigeons* : *хранити голубове*, *walk to school* : *пешачити до школе*).¹² Сам PROG стоји у контрасту са енглеским простим облицима јер они сами по себи не морају нужно испољавати карактеристику догађајне актуелизације глаголског садржаја (в. Жегарац 1989: 20). PROG има природну тенденцију везивања за глаголе који представљају догађаје, а они пак подразумевају простирање и одвијање у времену (другим речима, имају динамички карактер), реализују се као једнократне инстанце и по правилу су подложни непосредној перцепцији. Имајући у виду да прости финитни глаголски облици у енглеском не морају нужно упућивати на конкретан догађај, у случајевима када се лексички глагол у простом облику у примарној интерпретацији односи напостојан, недељив глаголски садржај (као што је случај са стативним глаголима), његовом трансформацијом у PROG се таква глаголска фраза додатно марkira и покреће прагматички механизам актуелизујуће интерпретације. На основу тога прималац информације према доступним контекстуалним знацима може извести све могуће релевантне интерпретације PROG, попут текуће активности, привремене валидности, симултаности, будућих планова и др. јер све оне заправо проистичу из основне актуелизације потенцијално уопштених глаголских лексема.

¹¹ Жегарац за наведено обележје користи термин *instantiation*.

¹² Енглески примери преузети из Жегарац (1989: 20).

3. Природа српских имперфективних конструкција

Проблематика граматичке дистинкције перфективно/имперфективно, нарочито карактеристичне за словенске језике, представља веома сложено истраживачко питање. Отуда и не чуди чињеница што постоји веома велики број радова на ову тему, те различитих схватања шта (им)перфективност заправо јесте, иако за изворне говорнике словенских језика употреба било ког облика глаголског вида није ни у ком погледу проблематична.

У значењском смислу, литература различито третира IMPF. Традиционалнији приступи баратају терминима *свршености* и *несвршености* (отуда и изведени српски термини *свршени* и *несвршени* глаголи), при чему се IMPF глагол види као радња која по трајању није ограничена (Станојчић и др. 1989: 95). У новијим разматрањима пажња се усмерава ка концепту *недељивости* целине (Мразовић и Вукадиновић 2009), затим изостанка концепта *границе* (Пипер и Клајн 2013: 175) или пак *циља*, обележја које се не јавља код IMPF глагола (Новаков 2005). Ипак, пошто предмет овог рада није толико прецизна карактеризација PROG и IMPF колико упоредни приказ анализираних појава, ово питањеће бити размотрено само у оној мери у којој то захтева тренутна анализа и без подробнијег улажења у теоријске појединости.¹³

Када је у питању форма, IMPF представља глаголско обележје синтетички реализовано на нивоу лексеме, било путем афиксације, променом основе, производним средствима или у виду морфосинтаксички неизражене компоненте.¹⁴ Постоји извесно несагласје у вези са категоријалном природом IMPF маркера у српском језику, па неки аутори сматрају да се IMPF у највећој мери остварује као творбени механизам, док други пак IMPF виде као примарно граматичку компоненту глаголског система.¹⁵ Оно што се ипак у највећем броју случајева у консултованој литератури може приметити, независно од становишта појединачних истраживача, јесте запажање да код глаголског вида постоји узајамно прожимање два основна морфолошка процеса – творбе и флексије.

Обличка разуђеност IMPF стоји у корелацији и са значењским особеностима. Бројност и разноврсност видских маркера иде у прилог поставци да српски глаголски вид, иако синтетичког карактера, није у потпуности граматикализован. Додатни аргумент за наведену тврдњу лежи у томе да су афикси који врше службу видских маркера такође и носиоци других, лексичких значења (в. Клајн 2002). Самим тим се јављају тешкоће при разликовању аспекатских, као чисто граматичких, од других, акционалних значења.

Са друге стране, системски карактер глаголског вида јасно се испољава на синтагматском плану, где се присуство неког од два видска експонента блокира у извесним синтаксичким контекстима. На пример, 'глаголски прилог садашњи' гради се само од IMPF глагола (Мразовић и Вукадиновић 2009: 83), док се у својим референцијалним употребама српски презентјавља само са IMPF

13 За општи преглед приступа феномену (им)перфективности у словенским језицима в. Биник (1991), одн. Новаков (2005) за српски и енглески језик.

14 По правилу се IMPF сагледава у опозицији са обележјем PERF (перфективан). Међутим, српски језик обилује примерима тзв. *двовидских* глагола, код којих се вид испољава тек на нивоу дистрибуције, тј. тек у конкретном синтаксичком контексту. Ирена Грицкат (1957–1958: 65) наводи да се по бројности двовидских глагола српски језик истиче у односу на друге словенске језике.

15 На пример, Мразовићева и Вукадиновићева (2009: 81) врло изричито инсистирају на дистинкцији између *акционалности*, као чисто семантичко-лексичке (а самим тим и творбене) категорије, и *аспекта* (одн. *вида*) као искључиво граматичке појаве.

глаголима (Пипер и др. 2005: 348). Супротно томе, у прошлим глаголским облицима неререференцијално значење предиката постиже се само са IMPF глаголима (Пипер и др. 2005: 400). У случају српских фазних глагола, видљиво је да се они комбинују само са IMPF глаголима (Мразовић и Вукадиновић 2009: 196), што сугерише да је фазна компонента управног глагола неки начин повезана са перфективним видским својством јер се као редундантно блокира додатно обележавање перфективности лексичким средствима.

Након горе представљених основних особина IMPF и PROG, успостављен је оквир за конкретнији контрастивни опис односа између ове две сродне аспекатске категорије. Међутим, како постоје и додатне значењске особености везане за IMPF и PROG, ради потпунијег увида у остварене односе у наредном ће поглављу бити дат сажет опис додатних семантичких критеријума који се могу јавити као компоненте IMPF и PROG.

4. Значењскекомпоненте прогресивних и имперфективних облика у српском и енглеском језику

Да би се додатно осветлила (не)поклапања значењских елемената PROG и IMPF, ваља размотрити аспекатска обележја која нису засебно обрађена у претходном делу рада, а која се у литератури засебно доводе у везу са једном или са обема разматраним категоријама.¹⁶ Бројност обрађених обележја ограничава шири разматрања за свако од обележја, па се у овом поглављу поређење врши директно за оба језика и у кратким цртама описују основни односи PROG и IMPF за свако од обележја понаособ.

4.1. Динамичности

Динамичност се везује за потенцијал глаголске структуре да се мења у времену и по правилу се везује за садржај где се јавља извештај развој глаголске ситуације. Посредно се везује за ограниченост трајања глаголског садржаја, на супрот инхерентно постојаним и непромењивим глаголима. За динамичне глаголске структуре се може рећи да су догађајне природе, док се стативним само констатује извесно својство.

У погледу динамичности српски језик не испољава комбинаторна ограничења са категоријом IMPF, док је у енглеском језику PROG генерално инкомпатибилан са стативним глаголима (нпр. **be knowing*, **be liking*, **be agreeing*, и сл.; в. пример (8)). Одређени изузеци се јављају када се актуелизује појединачна реализација глаголског садржаја који је иначе општег карактера (примери (9) и (10)), на шта указује и Жегарац (1989):

(8) Peter believes/**is believing* in ghosts.:

Питер верује у духове.

(9) Peter *is believing* in ghosts (these days).:

Питер (ових дана) верује у духове.

¹⁶ Значењска аспекатска обележја која се анализирају у поглављу 4 најчешће се подводе под већ поменути класе *лексичког аспекта* или *акционалности* (или у традиционалној србистичкој терминологији *глаголског лика*). Типолошка истраживања показују да многа од поменутих обележја могу бити и граматикализована, чиме у неким језицима добијају системски карактер.

- (10) The picture was hanging on the wall.:
Слика је висила на зиду.

4.2. Ателичности

Ателичност јесте својство глаголске структуре којим се исказује непостојање почетне или (знатно чешће) завршне, одн. исходишне тачке одвијања глаголског садржаја. Како је већ раније поменуто, новије студије показују да српски језик видске опозиције реализује кроз присуство или одсуство обележја *циљ* (Новаков 2005), тј. *границе* (Пипер и Клајн 2013). Пипер и Клајн такође примећују да неки српски глаголи „имају значење усмерености ка достизању извесне границе (нпр. *ђрдити*, *лечити*, *ћети*), али не и значење њеног достизања” (2013: 175). Аналогно томе, телични глаголи у PROG упућују на процес који тежи постизању циља, али без назнака да ли је тај циљ заиста и достигнут (Новаков 2005: 116) (пример (11)). Новаков такође примећује да се у таквим ситуацијама обележје + *циљ* неутрализује (*ibid.*), али се ипак може приметити да наведено обележје и даље семантички јасно присутно ма колико могућност његовог постизања била неизвесна. Док се у енглеском овакве конструкције виде као семантички маркиране, у српском језику то није случај.

- (11) The train is arriving at platform 6. :
Воз (при)стиже на перон 6.

4.3. Конинуалности

Конинуалност се везује за непрекинуто одвијање глаголског садржаја унутар извесног временског оквира. За разлику од прогресивности, литература наводи да конинуалност поред динамичких укључује и стативне глаголске ситуације (Мајер 2012: 806). У вези с тим Мајер такође каже да упркос томе што се енглеска конструкција *be + V-ing* понекад назива и *конинуалним* обликом (енг. *continuous form*), она заправо припада категорији прогресивности, коју и Комри (1976) по истом принципу класификује као подтип конинуалности. Насупрот српском, где имперфективни глаголи немају ограничења у смислу опозиције динамичко/статично па се могу генерално посматрати као конинуални, PROG је прототипски ограничен на динамичку конинуалност (пример (12)).

- (12) I understand/*am understanding English.:
Разумем енглески.

4.4. Дуративности

Обележје дуративности имају оне глаголске структуре код којих се по правилу испољава протезање глаголске радње током одређеног или неодређеног временског периода. Дужина трајања радње узима се као пропратна, мада редовна околност. *Дуративности* стоји у опозицији са обележјем *функционалности*, која се јавља код тзв. тренутних глагола, где се глаголска ситуација види као изузетно кратак, чак временски немерљив, али ипак опсервативни догађај. У обема језицима јавља се изразита склоност да глаголи имају дуративни карактер када се нађу у IMPF, одн. PROG форми, мада се у случају PROG предиката са тзв.

семелфактивним глаголима дуративност најчешће остварује у форми испрекиданог одвијања (в. одељак 4.5, пример (13)).

Овде ваља нагласити да насупрот врло увреженом мишљењу, посебно присутном у настави енглеског језика,¹⁷ дуративност није најистакнутије обележје PROG (в. Дал 1985: 91, Новаков 2005: 35). Само трајање радње у прогресивном предикату треба пре приписати значењу лексичке, а не искључиво граматичкој компоненти сложеног предиката. Тенденција да се дуративни глаголи редовно јављају у прогресиву јесте неспорна, али се претераном генерализацијом где се дуративност и прогресивност поистовећују стварају услови за неадекватну употребу PROG и у случајевима где се он по правилу не јавља (нпр. са тзв. стативним глаголима, који су по природи дуративни, али у основним значењима инкомпатибилни са прогресивом).

4.5. Итеративност

Итеративност упућује на оне глаголске структуре које укључују понављање глаголског садржаја. Иако енглески прогресив прототипски не подразумева понављање, *семелфактивни* (одн. *ијренушно-свршени*) глаголи у PROG добијају итеративно значење (пример (13)). Ово стоји у контрасту са простим обликом, где се може јавити двосмисленост у смислу једнократног глаголског догађаја или итеративне ситуације (пример (14)). У српском језику итеративност се аспектски редовно реализује, у складу самогућношћу самог глагола да својом семантиком упути на виšekратну ситуацију (Пипер и Клајн 2013: 175).

- (13) Downstairs, a door is banging. → само итеративно шумачење
На спрату испод дупају врата.

- (14) The dove flapped its wings. → једнократно/итеративно тумачење
Голубица је замахнула/махала крилима.

4.6. Хабитуалност

Ознака хабитуалности је врло слична обележју итеративности, али је за разлику од ње ограничена устаљена дешавања која се одвијају у редовним интервалима и имају постојани карактер. Ова аспектска поткатегорија је типична за PROG (пример (15)), али се у потпуности не искључује (Комри 1976: 37). У српском се језику реализује са IMPF предикатом без стриктних ограничења (в. Пипер и Клајн 2013: 400):

- (15) They met/*were meeting each other whenever they had a chance.:
Налазили су се када год су имали прилике.

Међутим, енглески прогресив ипак може упућивати на хабитуалну ситуацију када се ради предикату који је валидан у ограниченом временском периоду и посматра се као атипична догађајност (пример (16)), или пак у значењу

17 У наставној пракси су се дуго сви сложени финитни глаголски облици називали 'глаголским временима' (енг. *tenses*), без обзира што се тиме занемарује реализација аспектских обележја. Слично томе, прогресивни облици су се називали 'ијрајна глаголска времена', што је додатно уносило забуну у већ комплексну проблематику глаголских облика. Иако данас постоје помаи у термиолошкој прецизирању ових облика, они се у педагошком окружењу и даље третирају као засебне граматичке јединице, па се при њиховом објашњавању не води рачуна о композитивном карактеру читаве конструкције и на многим местима и даље инсистира на обележју трајности као примарној одлици PROG.

модалне и по правилу негативно обојене хабитуалности (пример (17)). Значење модалне хабитуалности се може повезати са српским квалификативним презентом или перфектом, у зависности од темпоралне усмерености предиката.¹⁸ Оба поменута типа карактерише употреба фреквентативних адвербијала:

(16) We're going to the theatre quite often these days.:
Ових дана идемо у позориште прилично често.

(17) You're forever losing your keys! :
Увек губиш кључеве!

4.6. Симултаност¹⁹

Симултаност означава карактеристику глаголске структуре да се временски преклапа са својим деиктичким центром, било да се ради о другом глаголском облику или пак контекстуално установљеном временском упоришту. У одређеним синтаксичким контекстима где се у двама предикатима јавља прости глаголски облик, употреба PROG разрешава потенцијалну интерпретацију сукцесивности (пример (18)) у корист симултаности (пример (19)), што како се види утиче и на избор видске реализације у преводу. Како је већ речено, симултаност представља једно од кључних обележја PROG, док се у српском језику не јавља нужни корелациони однос између симултаности и имперфективности, већ се она махом назначавала адвербијалима или се интерпретира контекстуално.

(18) When we arrived, Jenny made some fresh coffee. → сукцесивност
Када смо стигли, Џени је скувала свежу кафу.

(19) When we arrived, Jenny was making some fresh coffee. → симултаност
Када смо стигли, Џени је кувала свежу кафу.

5. Закључак

У формалном погледу може се закључити да се у обама језицима категорије PROG и IMPF реализују независно од категорије глаголског времена, али ипак у садејству са лексичком компонентом глаголске структуре. Иако се PROG реализује перифрастично (на фразеолошком нивоу), а IMPF синтетички (на нивоу појединачне лексеме), у оба се језика ове појаве јављају већ на нивоу нефинитних форми. Тиме се сигнализира потенцијал аспекатске компоненте да се веже директно за глагол, као и то да није нужно ограничен структурним типом предикације колико семантиком лексичког глагола са којим се комбинује. Синтетички карактер IMPF, као и чињеница да се у српском језику сви глаголи сврставају међу перфективне или имперфективне упућује на чвршћу интеграцију српског глаголског вида у лексички систем него што је то случај са енглеским PROG. Притом се код PROG формална композитивност јасније препознаје, док се код IMPF јављају случајеви код којих се аспекатско обележје не испољава облици већ дистрибутивно, што је случај код тзв. двовидских глагола. Обухват PROG

¹⁸ За више детаља о квалификативним употребама презента и перфекта в. Пипер и др. (2005: 356, 750)

¹⁹ Иако је обележје симултаности већ поменуто у другом поглављу као једно од централних одлика PROG, укључено је и у четврто поглавље како би се описале извесне идиосинкратичне особине које се боље илуструју у директном контрастивном контексту (в. примере (18) и (19)).

типично укључује само динамичке лексичке глаголе, док IMPF има својство комбиновања са свим типовима лексичких глагола.

Уколико се погледају примери наведени у раду, примећује се да превод PROG на српски језик реализован IMPF предикатом. У овом случају, смер контрастирања од енглеског ка српском условљава овакво стање ствари, јер би у супротном извесно било случајева где се IMPF не преводи PROG конструкцијом већ простим глаголским обликом. Сходно томе, а као што је илустровано у уводном поглављу, може се закључити да PROG представља значењски спецификовану појаву у односу на IMPF, чак и да представља својеврсни подтип IMPF. При том се може рећи да се сва три основна значења PROG (текуће одвијање, симултаност и недовршеност) могу реализовати у IMPF предикатима, али се ниједно од њих не појављује као неизоставни део IMPF већ се изводи из семантике самог глагола или према синтаксичко-ситуационом контексту. Уколико се у обзир узме поменуто Жегарчево одређење PROG, видимо да се PROG повезује са конкретном догађајношћу независно од временског домена. IMPF, с друге стране, своју референцијалну употребу има у презентским контекстима, док у претеритарним доменима маркира нереференцијалне глаголске ситуације.

У погледу аспекатских значењских компоненти анализираних у претходном одељку, може се констатовати да PROG и IMPF показују висок степен поклапања, али и да постоје извесна размимоилажења, која се сумарно могу представити на следећи начин:

- Аспекатско обележје динамичности испољава изразити потенцијал за јављање са PROG, док у српском језику оно не представља суштински услов за реализацију IMPF.
- Обележје ателичности је карактеристично и за PROG и за IMPF, али је овога пута српски IMPF тај којег изричито блокира телична компонента глагола, што у енглеском није случај. Уколико је ова компонента присутна са IMPF предикатом, подразумева се да циљ није достигнут, што се поклапа са истоврсним PROG предикатима.
- Уже узев, оба аспекатска експонента су континуалне природе, али се PROG ограничава на динамичку континуалност, док IMPF покрива и статички тип.
- Дуративност се посредно рефлектује на PROG и IMPF структуре будући да сама по себи није инхерентно својство двају аспекатских категорија, али се као семантички кодирани садржај лексичких глагола чврсто доводи у везу са разматраним видским експонентима у оба језицима.
- Обележја итеративности и хабитуалности се јављају у оба језика, и то у знатно широј употреби у српском. Док се у енглеском језику итеративна интерпретација PROG ограничава на релативно малобројну класу семелфактивних глагола, хабитуална интерпретација се везује за интерпретативни домен привремене валидности или емотивне доживљености.
- Као један од кључних фактора код PROG јавља се обележје симултаности. У IMPF предикатима ово се својство јавља као пропратна околност, без нужне повезаности са категоријом глаголског вида и контекстуално је условљена.

На крају, ваља пружити кратак осврт у вези са изведеним закључцима у примењенолингвистичком контексту. Представљени резултати истраживања показују да обележја која се понекад паушално проглашавају интегралним деловима IMPF и PROG заправо то нису. Ово се пре свега односи на дуративност, обележје за које многи наставници енглеског мисле да представља дефинишуће

обележје PROG, а не семантике лексичких глагола који се са њиме комбинују. То се може приписати како недовољној упућености у проблематику глаголског вида, тако и терминолошком фактору, будући да се кроз погрешну аналогију са традиционалним називом 'трајна времена' за PROG конструкције долази до закључка да је 'трајност' круцијални значењски сегмент PROG облика.

Уколико се пак недовољна посвећеност разматрањима PROG у настави језика пренесе у домен формирања преводаца, јавља се опасност да у својој пракси преводиоци у свим случајевима поистовећују PROG и IMPF, што, како што је показано, у преводу са српског језика може водити ка неадекватним интерпретацијама. Стога се резултати овог истраживања могу искористити као подстицај да се у настави енглеског, нарочито на вишим нивоима учења, обрада PROG и IMPF усмери ка дескрипцији ових двеју категорија као засебних језичких појава, као и да се дужна пажња посвети релевантним особеностима везаним за појединачна обележја две анализираних аспекатске категорије, наравно у оквирима примереним за ниво учења енглеског језика.

Литература

- Бајби и Дал 1989: J. L. Bybee & Ö. Dahl, The creation of tense and aspect systems in the languages of the world: *Studies in Language*, 13/1, 51–103.
- Биник 1991: R. I. Binnick, *Time and the verb: a guide to tense and aspect*, Oxford: Oxford University Press.
- Гвоздановић 2012: J. Gvozdanović, Perfective and Imperfective Aspect., In: Binnick, R. (ed.): *The Oxford Handbook of Tense and Aspect*, Oxford: Oxford University Press, 781–802.
- Грицкат 1957–1958: И. Грицкат, О неким видским особеностима српскохрватског глагола, Београд: *Јужнословенски филолог*, 22/1–4, 65–130.
- Грицкат 1966–1967: И. Грицкат, Префиксација као средство граматичке (чисте) перфектизације (Начелна разматрања и савремена српскохрватска грађа), Београд: *Јужнословенски филолог* 27/1–2, 185–223.
- Жегарац 1989: V. Žegarac, Relevance theory and the meaning of the English progressive: *UCL Working Papers in Linguistics* 1, 19–30.
- Кверк и др. 1985: Quirk, R. et al., *A Comprehensive Grammar of the English Language*, London: Longman.
- Клајн 2002: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Део 1, Слагање и префиксација*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска.
- Комри 1976: B. Comrie, *Aspect*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Краних 2010: Svenja Kranich, *The Progressive in Modern English: A Corpus-Based Study of Grammaticalization and Related Changes*, Amsterdam – New York: Rodopi.
- Лич 2004: G. Leech, *Meaning and the English Verb*, London: Longman.
- Мајер 2012: C. Mair, Progressive and Continuous Aspect, in ed. Robert I. Binnick, *The Oxford handbook of tense and aspect*, Oxford: Oxford University Press, 803–827.
- Микаелис 1998: L. A. Michaelis, *Aspectual grammar and past-time reference*, London and New York: Routledge.
- Мразовић и Вукадиновић 2009: Павица Мразовић [у сарадњи са Зором Вукадиновић], *Граматика српскохрватског језика за странце*, Сремски Карловци: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.

- Новаков 2005: П. Новаков, *Глаголски вид и њихов глаголске ситуације у енглеском и српском језику*, Нови Сад: Футура публикације.
- Новаков 2019: П. Новаков, Енглески прогресивни вид – теоријски приступи и њихова адекватност, у ред. Весна Лопичић и Биљана Мишић Илић, *Језик, књижевност, теорија – тематски зборник радова*, Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 141–152.
- Стаменковић 2010: Д. Стаменковић, *Past progressive* и његови српски еквиваленти у светлу семантичких особина глагола, у ред. Љ. Суботић и И. Живанчевић-Секеруш, *Сусрет култура – Зборник радова*, Књига I, Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, 663–671.
- Станојичић др. 1989: С. Живојин, Љ. Поповић, С. Мицић, *Савремени српскохрватски језик и култура изражавања*, Београд/Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства/Завод за издавање уџбеника.
- Пипер и др. 2005: П. Пипер и др., *Синтакса савременог српског језика: прости реченица*, у редакцији Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.
- Пипер и Клајн 2013: П. Пипер, И. Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Хадлстон и Пулам 2002: R. Huddleston and G. Pullum, *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge: Cambridge University Press.

ENGLISH PROGRESSIVE CONSTRUCTIONS IN COMPARISON TO SERBIAN IMPERFECTIVE PREDICATES

Summary

This paper uses contrastive analysis to investigate the scope of overlap between verbal progressive structures in the English language and predicate constructions with imperfective verbs in the Serbian language. Since in both languages these two phenomena represent central exponents of the category of verbal aspect, the investigation is aimed at a discussion of aspectual features traditionally attributed to the categories of progressiveness and/or imperfectivity, which will further explain their semantic and syntactic nature, along with the possible implications that the obtained findings may have concerning the teaching of the English language and the teaching of translation. The investigation of general features pertaining to the said categories showed that despite numerous overlaps between the progressive in English and the imperfectives in Serbian, the two categories cannot be fully semantically nor structurally equated.

Key words: English language, Serbian language, progressive, imperfective, verbal aspect, verb, contrastive linguistics

Dejan M. Karavesović